

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ОЗНАК ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО РИЗИКУ

Доценко І.О., аспірант

Хмельницький національний університет

Проаналізовано наявні визначення поняття «підприємницького ризику» та запропоновано авторське бачення. Запропонована авторська система класифікації підприємницьких ризиків. Базовою класифікаційною ознакою обрана сфера впливу на економічну безпеку підприємства.

Проанализированы имеющиеся определения понятия «предпринимательского риска» и предложена авторское виденье. Предложена авторская система классификации предпринимательских рисков. Базовым классификационным признаком избранная сфера влияния на экономическую безопасность предприятия.

Present determinations of concept «enterprise risk» are analysed and offered author vision. The author system of classification of enterprise risks is offered. By a base classification sign select sphere of influence on economic security of enterprise.

Ключові слова: підприємницький ризик, зовнішні та внутрішні фактори, система економічної безпеки, технологічні ризики, фінансові ризики, кадрові ризики, інтелектуальні ризики, політико-правові ризики.

Ключевые слова: предпринимательский риск, внешние и внутренние факторы, система экономической безопасности, технологические риски, финансовые риски, кадровые риски, интеллектуальные риски, политико-правовые риски.

Keywords: enterprise risk, external and internal factors, system of economic security, technological risks, financial risks, skilled risks, intellectual risks, politiko-pravovi risks.

Постановка проблеми. Корінні зміни, які відбуваються у нашій економіці в останні роки ринкової системи господарювання, використання економічних методів управління, економічна криза в країні змусили визнати імовірнісний характер розвитку господарського процесу. Підприємницький ризик став об'єктивною реальністю господарського життя, і тому саме ця категорія заслуговує особливо ретельного розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем підприємництва та місця ризику у підприємницькій діяльності висвітлені в роботах таких науковців як І. Балабанова, І. Бузько, П. Верченка, В. Гуменюка, А. Загороднього, Р. Кантільон, Дж. М. Кейнс, О. Кузьміна, Є. Крикавського, Л. Логачевої, Р. Нурєєва, Й. Петровича, І. Прандецького, О. Романченко, Ю. Стадницького, В. Страхарчук, І. Тюнен, Ю. Уманціва, О. Устенка, Е. Уткіна, Й. Шумпетер, Г. Цельмера, О. Ястремського, та інших, в яких розглядаються різні аспекти проблеми підприємницького ризику. На жаль, існуюча сьогодні наукова література замало уваги приділяє ризиковим ситуаціям як джерелу виникнення ризику на підприємстві. На сьогоднішній день в теорії економіки не розроблено загальноприйнятту і одночасно вичерпну класифікацію підприємницьких ризиків. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність дослідження підприємницького ризику як економічної категорії, та розробки класифікаційної ознаки за сферою впливу на економічну безпеку підприємства.

Мета дослідження. Дослідження змісту поняття «підприємницький ризик», визначення та систематизація класифікаційних ознак підприємницького ризику, виокремлення місця та ролі підприємницького ризику в системі економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження показали, що в сучасній науково-практичній літературі зустрічаються цілком різні розуміння терміну “підприємницький ризик” і в його визначенні використовуються досить розрізнені підходи. Як зазначає Хезрич Р. і Лінк А., американські дослідники історичного розвитку підприємницької концепції, місце ризику в теорії підприємництва – тема, за якою автори як в минулому, так і за теперішніх часів схильні до різнобічних думок. Разом з тим аналіз ризику і невизначеність в підприємстві стала обов'язковим елементом і інструментом дослідження.

Перш ніж визначити місце ризику в загальній класифікації даної економічної категорії необхідно визначити саме поняття «підприємницького ризику».

У літературі відзначається той факт, що підприємництво нерозривно пов'язане з ризиком, адже та чи інша дія підприємця містить в собі можливість певних втрат.

Таким чином, підприємницька діяльність – це діяльність, що здійснюється особою на свій ризик. Наприклад, Вітлінський В. дає таке визначення підприємницького ризику – це ризик, який виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, реалізацією їх, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів [1].

Схоже поняття наводить Івченко І.Ю. розуміючи під підприємницьким ризиком – ризик, який виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаний з виробництвом продукції, товарів, послуг, їхньою реалізацією, комерцією, фінансовими операціями і здійсненням різних проектів [2]. Ці поняття вузько визначають підприємницький ризик і не відображають його вплив на всі інші види ризиків. Адже за рахунок добробуту підприємств забезпечується добробут держави в цілому і, відповідно, кожної її окремої ланки. А тому підприємницький ризик повинен розглядатися не тільки у вузькому змісті цього явища. Можна визначити підприємницький ризик як ризик який складається з окремих ризиків, що виникають на кожному етапі діяльності підприємства (виробництва, розподілу, обміну, споживання) та пов'язаний з кінцевим фінансовим результатом підприємницької діяльності, який поєднує в собі всі складові ознаки класифікації ризиків.

Живетін В.Б. визначає ризик як ситуативну характеристику діяльності будь-якого виробника, в тому числі такого економічного об'єкта, як виробниче підприємство, яка оцінює невизначеність його економічної діяльності і можливість несприятливих наслідків у випадку невдачі [3].

Однак, якщо б ризик був пов'язаний тільки з негативними результатами господарської діяльності, то у економічного агента не було б потреби ризикувати. Так, Лапуста М.Г., Шаршукова Л.Г. відзначають, що “хоча наслідки ризику частіше всього проявляються у вигляді втрат або неможливості одержання очікуваного прибутку, проте ризик – це не тільки небажані результати прийняття рішень. При певних варіантах підприємницьких проектів існує не тільки небезпека не досягти наміченого результату, але і ймовірність перевищити очікуваний

прибуток. В цьому і полягає підприємницький ризик, який характеризується поєднанням можливості досягнення як небажаних, так і особливо сприятливих відхилень від запланованих результатів” [4].

Виходячи з цього, на нашу думку, підприємницький ризик – це властивість суб'єкта підприємницької діяльності під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників переходити зі стану нормального функціонування в непередбачений стан, тобто у стан функціонування гірший, ніж планувався, при якому виникає ймовірність втрати підприємством частини своїх активів, неотримання доходів або виникнення додаткових витрат внаслідок здійснення виробничо-комерційної діяльності.

Найбільш суттєвими зовнішніми факторами підприємницького ризику, які сформувалися в сучасний момент в Україні є:

- 1) можливі зміни в економіці і їх потенційний вплив на рівень цін і зайнятості, наприклад, темпи інфляції;
- 2) політична ситуація в країні;
- 3) несвоєчасність державного регулювання, виражена очікуванням значних законодавчих змін з низькою ймовірністю введення їх в дію;
- 4) нестабільність і недосконалість існуючого податкового законодавства, яке обмежує господарську діяльність підприємств;
- 5) зміна ринкової кон'юнктури на ринках, в зв'язку економічною нестабільністю;
- 6) дії прямих і потенційних конкурентів, виробництво продуктів-замінників;
- 7) ступінь економічної залежності від постачальників, погіршення якості і умов поставок, ненадійність партнерів по бізнесу;
- 8) зниження загального життєвого рівня населення, ріст безробіття, страйків, зміна потреб, кримінальна обстановка.

До внутрішніх факторів підприємницького ризику можна віднести:

- 1) випадковість (різного роду аварії, вихід з ладу обладнання, нещасні випадки на транспорті і т. п.);
- 2) виробничі фактори, які визначаються специфікою галузевої належності підприємства, використовуваного обладнання, техніки та технології, організацією і

політикою в сфері менеджменту, якістю і рівнем використання маркетингу;

3) неповнота, недостатність інформації про об'єкт, процес, явище, якого стосується шукане рішення, обмежені можливості людини щодо збору та переробки інформації, а також постійне її оновлення;

4) обмеженість, недостатність матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів, потрібних для прийняття та реалізації рішень;

5) рівень кваліфікації і взаємовідносини персоналу;

Для прийняття обґрунтованого рішення підприємство повинне ідентифікувати всі можливі види ризиків характерні для певного проекту, які є багаточисельними та різноманітними. Складно серед них виділити основні. Тому подальшим кроком нашого дослідження буде питання класифікації підприємницького ризику.

В узагальненому вигляді нами пропонується наступна система класифікації підприємницьких ризиків (табл.1).

Таблиця 1

Загальна класифікація підприємницького ризику

Класифікаційна ознака факторів підприємницького ризику	Види ризиків
За сферою виникнення	внутрішні, зовнішні
За причиною виникнення	техногенні, природні, змішані, антропогенні
За характером господарської діяльності	виробничі, комерційні, фінансові, інвестиційні,
За властивостями об'єкту на який спрямований ризик	ризик нанесення шкоди життю та здоров'ю людини, майновий ризик, ризик настання цивільної відповідальності, ризик нанесення збитків майновим інтересам
За часом	короткострокові, постійні, ретроспективні, поточні, перспективні
За характером наслідків	статистичні, динамічні
За рівнем прояву	мінімальний, середній, оптимальний, допустимий, критичний, катастрофічний
За можливістю страхування	ризик, що страхуються, ризик, що не страхуються
За ступеню керованості	керовані, некеровані
За родом небезпеки	природні, техногенні, змішані
За рівнем управління	ризик цілеспрямування, ризик маркетингу, ризик менеджменту
За сферою впливу на економічну безпеку підприємства (запропоновано автором)	технологічні, фінансові, кадрові, інтелектуальні, інтерфейсно-силові, екологічні, політико-правові, інформаційні, ресурсні, ринкові

Складність класифікації ризиків пов'язаних з підприємницькою діяльністю полягає в їхньому різноманітті. Існують певні види ризиків, дії яких піддані усі без винятку суб'єкти підприємницької діяльності, але поряд із загальними є специфічні

види ризику, пов'язані з господарською діяльністю та особливістю підприємця. Запропонована вище системна класифікація дозволяє чітко визначити місце кожного ризику в їх загальній системі і створює можливість для ефективного застосування відповідних методів і прийомів управління підприємницьким ризиком.

В наведеній системі класифікації підприємницьких ризиків, ми пропонуємо розподіляти ризики за такою ознакою, як сфера впливу на економічну безпеку підприємства. Аналіз ризиків та загроз які визначають стан економічної безпеки підприємства, є необхідною умовою для визначення напрямків підвищення ефективності управління економічною безпекою цих підприємств. Так як, система економічної безпеки складається з функціональних складових, то на нашу думку, доцільно поділяти ризики які впливають на економічну безпеку підприємства за її складовими:

1) технологічні ризики - суть яких полягає у невідповідності існуючих способів виробництва на підприємстві умовам упровадження нових технологій, пов'язані з можливістю втрат внаслідок підготовки сировини і матеріалів до запуску у виробництво. У такій ситуації виникають нераціональні виробничі витрати, оскільки застарілими способами виробництва не можна ефективно впроваджувати нові технології. Потрібно або змінити систему виробництва на таку, що відповідатиме потребам нових технологій, або зачекати з упровадженням цих нових технологій, доки не будуть створені для цього необхідні умови;

2) фінансові ризики - пов'язані з фінансовим забезпеченням виробництва. Це стосується передусім можливості невиплати сум узятих кредитів і оплати виставлених господарству рахунків його партнерами по бізнесу, ризики неповернення передоплати постачальником, ризики неотримання або невчасного отримання оплати за реалізовану без передоплати продукцію. В умовах фінансового ризику виникає реальна загроза банкрутства;

3) кадрові ризики – передбачає замах на фінансові та інші ресурси підприємств з боку персоналу суб'єкта господарювання, порушення техніки безпеки, правил внутрішнього трудового розпорядку, здійснення таємної протизаконної діяльності на підприємстві, ризики втрат в разі помилок і

прорахунків співробітників фірми, ризики передачі нелояльними працівниками підприємства комерційної інформації конкурентам;

4) інтелектуальні ризики – пов'язані з ризиками міграції інтелектуальних кадрів підприємства, ризики поповнення знань та професійного досвіду працівників;

5) інтерфейсно – силові ризики – характеризують можливі непередбачені зміни умов взаємодії (аж до розриву відносин) з економічними контрагентами: постачальниками, торговельними і збутовими посередниками, інвесторами, споживачами. Пов'язані з забезпеченням охорони інтересів підприємства і його працівників від фізичних і моральних негативних впливів, що заподіюють шкоду майну підприємства, несуть загрозу зниження вартості його активів і втрати економічної незалежності;

6) екологічні ризики – зумовлені ймовірністю настання негативних наслідків від сукупності шкідливих впливів на навколишнє середовище, які пов'язані з виробничою діяльністю підприємства;

7) політико - правові ризики – проявляються у вигляді можливих змін політико - правового середовища господарювання, недостатній правовій захищеності інтересів підприємства в договірній і діловій документації; порушенні юридичних прав підприємства і його працівників;

8) інформаційні ризики - визначаються часткою неповної, неточної і суперечливої інформації, яка використовується в процесі прийняття управлінських рішень;

9) ресурсні ризики – виникають загрози забезпечення достатньою кількістю матеріалів, запасів або продукції. Ризик неможливості здійснення технології виробництва продукції на підприємстві через не укладення договору на постачання початкових матеріалів, сировина, комплектуючих виробів, напівфабрикатів;

10) ринкові ризики – загрози зменшення частки ринку, яку займає підприємство, ослаблення конкурентних позицій і здатності протидіяти конкурентному тискові, зниження адаптаційних можливостей підприємства до зміни ринку, відставання від вимог ринку і т.д.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки. Ризик підприємства - важливий елемент в умовах ринкової економіки. Неврахування ризиків, як правило, погано впливає на фактичну ефективність діяльності підприємства, і лише у незначних випадках на перших етапах підприємець може одержати прибуток. Важливою умовою попередження ризику є прийняття ефективного управлінського рішення. Виходячи з певної ймовірності виникнення небажаних ситуацій, необхідно організувати підприємницьку діяльність таким чином, щоб зменшити ризик і пов'язані з ним втрати в майбутньому.

Література

1. Вітлінський В.В. Економічні ризики: ігрові моделі: Навч. посібник / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко, А.В. Сігал, Я.С. Наконечний. – К.: КНЕУ. – 2002. – 446 с.
2. Івченко І.Ю. Економічні ризики: Навчальний посібник / І.Ю. Івченко. – К.: «Центр навчальної літератури». – 2004. – 304 с.
3. Емельянов С.В. Многокритериальные методы принятия решений / С.В. Емельянов, О.И. Ларичев. – М.: Знание, 1985. – 32 с.
4. Лапуста М.Г. Риски в предпринимательской деятельности / М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова.– М.: ИНФРА-М, 1998. – 224 с.